

יצירתו של אלכסנדר אוריה בוסקוביץ ז"ל

צליל שונה ביצירה, צליל המתחקה על עקבות האופף אותו כאן.

בין היצירות אותן כתב בוסקוביץ עוד בהיותו בחוץ-לארץ היתה סוויטה לתזמורת, אשר קרא לה מאוחר יותר "שרשרת הזהב" — המושתתת על נעימות יהדות מזרח אירופה. היצירה נתקבלה לביצוע ע"י יזי דוברובן. לנגינת הבכורה בארץ הוזמן בוסקוביץ ע"י התזמורת הפילהרמונית בשנת 1938, ומאז נשאר כאן.

מגמת העיבוד התזמורתי בסוויטה זו היתה להבליט את האופייני בנעימות, לשמש כעין רמקול לקורות, כפי שהן מסופרות בצליליהן, על הרצינות ועל העליצות שבהן; כאילו הרגיש בוסקוביץ, כי ביצירה זו מחווה הוא קידה אחרונה להווי ולתרבות, אשר יד הגורל עמדה להתאכזר להם בצורה כל כך טראגית.

בשנת 1942 ביצעה התזמורת הפילהרמונית ביצוע בכורה את הקונצ'רטו לאבוב: ביצירה זו קבע בוסקוביץ כיוון חדש במוסיקה הישראלית, כיוון שמשך רבים מבין תלמידיו ומבין אלה שלא נמנו עליהם.

לא עוד היסוד ההרמוני שולט כאן — הדגש מושם במקצב, המלוט לבש צורה אחרת: במקום המלודיה רחבת-הקשת, מופיע מלוט מקוטע, מופיעות אומרות קצרות: הלגאטו פוחת, את מקומו כובש הסטאקטו הבלתי רצוף של ההצללה.

השאיפה ל"סימפוניה אסיאתית" כביטוי מהותנו הלאומית-רוחנית בתחום הגיאוגרפי בו אנו חיים, היא ששימשה, מאז הקונצ'רטו לאבוב, קרימנחה, ביצירתו של בוסקוביץ, תוך כדי תהליך מתמיד של הודרכות.

בשנת 1943 זכה הקונצ'רטו לכבוד ב"פרס הוברמן" של התזמורת.

בשנת 1946 בוצעה ה"סוויטה השמית" על ידי התזמורת הפילהרמונית, יצירה, שהיא אחת מאבני היסוד בפרטוראר-המוסיקה הישראלית.

אחרי תקופת "שתיקה" ממושכת, נוצרה בשנת 1960 היצירה הגרנדיוזית "שיר המעלות", אשר זכתה בפרס ראשון של התזמורת ובוצעה על ידה באותה שנה.

"שיר המעלות" מסביר את פשר "שתיקתו" הארוכה של מחברה: היתה זו תקופה של "טהור הנפש", היו אלה שנות "קתרזיס", בהן מחפש עצמו היוצר מחדש, ביוצין או בלא יודעין.

יש שהאדם נשבר בעתים כאלה, אינו יכול לעמוד בפני "דרישות" הסביבה, המצפה ממנו לעוד יצירה ועוד יצירה. יש צורך בכוח רב ובאמונה עמוקה על מנת לעמוד בכך, בכדי לא לכרוע תחת עומס הדרישות והציפיה — כוח ואמונה שהיו, כפי שהסתבר, מנת חלקו של בוסקוביץ.

"בשיר המעלות" מפעמים יסודות הקרובים למיסטיקה, מיסטיקה במובנה החיובי ביותר, במובן אותו קרקע "סודי", בו נעוצים שרשי כל הרעיונות והמעשים הגדולים.

מאחורי השם "שיר המעלות" מסתתרת קונצפציה פיוטית, (המשך בעמ' 10)

ב-6 לנובמבר 1964 נפטר בתל-אביב אלכסנדר אוריה בוסקוביץ.

עם מותו שוכלה המוסיקה הישראלית את אחד מחשובי מניחי יסודותיה ומעצבי דמותה וצלצולה הישראלי המובהק.

יתכן והמונח "צלצול ישראלי" יש בו, עקרונית, כדי לעורר בעיות ביחס ל"טבעיות" או "מלאכותיות", ביחס ל"מהיר מנות" או "אי-מהימנות" של אותו צלצול.

אולם אין מקום לבעיות אלה למשמע יצירותיו של בוס-קוביץ — הן מדברות עבור עצמן; כאן זורם הכל בטבעיות, בהכרחיות, כאילו מאז ומתמיד היה קיים סגנון זה.

יש ונדהם אהה מצעם "העזה" זו או אחרת, כשאתה רואה אותה על הגיר, אך שוב ושוב נוכח אתה, כי בהופיעה ביצירה החיה, השוטפת, אינה מורגשת כלל כיוצאת דופן, כהעזה; היא משתלבת עם כלל היצירה ליחידה אורגנית משכנעת.

עשרים ושש מתוך חמשים ושבע שנות חייו פעל ויצר בוסקוביץ בארץ, בשנים של תמורות מדיניות וחברתיות, של אבדן-עם ותקומתו, של אכזבות קטנות וגדולות — ושל השגים פלאיים. והוא, היוצר, רק אחת תדריך אותו ותשמש בר ליצירתו: הדבקות בקורות זמנו וסביבתו, הרצון למצוא לקורות אלה את הביטוי הצלילי הנאות.

הגשמת ההווה הישראלי במוסיקה — בכך זכותו הגדולה של אלכסנדר אוריה בוסקוביץ.

כאשר עלה בוסקוביץ לארץ בשנת 1938 היה בן למעלה משלושים, והוא גיל, שבו אין מתערים במהירות רבה בהווי חדש, אולם אצל בוסקוביץ התבטאה ההתנגשות בין המציאות החדשה לבין המציאות של תמול-שלושום בצורת מטמורפוזה נפשית ורוחנית. ויש להוסיף: מטמורפוזה מזוהת למדי, אשר הובילה לתחושה ברורה של כל האופייני בסביבה החדשה, הפיסית והרוחנית כאחד, ומה שקובע במיוחד: לאהבת אותו אופייני ולהרגשת האחדות אתה.

בוסקוביץ גילה את עצמו — הזאת במלוא מובן המושג: המציאות החדשה היתה "חדשה" כלפי חוץ בלבד; למעשה מעולם לא היתה אחרת בנמצא. וחדוות תחושת המציאות החדשה-הישנה היא שהולידה, היא שמוכרחה היתה להוליד

להיות עתה ככל העמים, ואי אפשר לשנות עובדות אלו. כלומר, יש קשר ישיר בין דרך החיים בארץ כיום ובין השירים הנוצרים עתה, ועלינו לקבל זאת כעובדה.

לסיכום הסימפוזיום והדיונים אלה, לומר שהם עמדו בדרך כלל על רמה נאותה. הכותבים לא כרו ברוח טובה, וניכר היה שהמשתתפים בהם השקיעו מאמץ מחשבה בנושאים שעמדו על הפרק. נוכל איפוא לסכם את תוצאות המוסיקה הישראלית כמוצא לח בכללו, ולהביע תקווה שהרמז המשיך ותעלה בחיי המוסיקה הישראלית, ובעיקר המוסדות המוסדיים והמחנכים אצלנו יקדישו יותר תשומת לב למוסיקה הישראלית גם בשאר ימות השנה, ולא יסתפקו בשברות אחר בלבד.

צבי אבני

לעומתם הגן על קול-ישראל המלחין משה וילנסקי, האחד-ראי על תכניות המוסיקה הקלה ברדיו. וילנסקי טען שרבו המקטרגים על שירות השידור, ושאיש לא מצא לנכון להזכיר את הדברים החיוביים שעושה קול-ישראל. נסח הפצת השיר הישראלי הטוב.

רבים היו המתווכחים, ולא נזכר שם את כל דבריהם. להלן תמצית מדברי המנחה, ד"ר משה וילנסקי, שנאמרו בסיום הויכוח: ראשית, עלינו לזכור את ארבעה או חמישים שנות מתח וחלוציות, קיימת כעת בארץ ירידה של המתח, תופעה שהיא אך טבעית. הרצון להתבדר ולפנות אל הדרכים הקלות יותר בחיים הוא תוצאה של פורקן המתח שהיה קיים כאן שנים כה רבות. הגשמונו את האידאלים הלאומיים שלנו, אנו מתחילים

יצירתו של בוסקוביץ ז"ל

(סוף מעמ' 3)

סופרים ורבנים ידועי שם, ביניהם הרב הראשי הראשון לקהילת היהודית בבודפשט, במאה ה-16.

יהדות ואירתה היו, איפוא, דבר שבמסורת במשפחה; אולם קרה ונסיבות הזמן הביאו לעתים לדחיקת-מה של מסורת זו לקרונות.

אל האמור קודם, כי בוסקוביץ גילה את עצמו עם בואו לארץ, יש להוסיף, כי כאן נתגלו לפניו גם הכמוסות הרוחניים של משפחתו, קסם המסורת היהודית; אליה נתקשר יותר ויותר.

במיוחד נמשך אל החסידות; משיכה זו מצאה את פורקנה ביצירה, אותה לא זכה בוסקוביץ להשלים: באורטוריה "אור-הגנוז" לפי ספורים חסידיים למרטין בובר.

וכך פותח "אור הגנוז":

אמר רבי אלעזר:

"אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון — אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנשתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנוז מהם, ולמי גנוז? לצדיקים לעתיד לבוא".

שאלו חסידים: היכן גנוז?

השיבו: בתורה.

שאלו: אם כן, כלום לא ימצאו צדיקים משהו מן האור הגנוז כשהם לומדים תורה?

השיבו: ימצאו וימצאו.

שאלו: אם כן, מה יעשו צדיקים כשימצאו משהו מן האור הגנוז בתורה?

השיבו: יגלוהו באורח חייהם.

עד כאן — "אור הגנוז"; ואנו מעזים להוסיף: יגלוהו באורח חייהם וביצירותיהם.

מציאותית — בלתי מציאותית, גוף רוחני, אותו חזה המחבר ואשר הוא הוא שהוביל אותו בביטחה והכתיב לו לכתוב כפי שכתב: בוסקוביץ לא האמין שתתכן יצירה מוסיקלית בעלת ערך אמנותי ואנושי ללא קונצפציה פיוטית, מהבחינה הרחבה ביותר של מלה זו.

בקנטטה "בת ישראל", שנכתבה אף היא בשנת 1960 לזכרה של הנריאטה סולד, והוכתרה בפרס סולד, מפליאה ההתאמה בין המלה והצליל, זו מוסיקה שהיא תולדת המלה — ליתר דיוק: תולדת התאמת הצליל למלה, למקצבה, להטעמתה, והטלה של התאמה זו נמצא גם במקצב האינסטרור-מנטלי של היצירה: רובו נגזר מן המקצב של החלקים המר-שרים.

לבוסקוביץ היתה תחושה מפליאה לגבי מקצב המלה העברית "שמות", יצירה המושתתת על שמות הלוקחים מספר "בראשית" פרק ל"ו — ואשר מחברה הספיק לסיים את שלדה הקצבי בלבד, בולטת תחושת מקצב המלה על כל דקיקותיה.

בשנת 1962 הפתיע בוסקוביץ את המאזינים בצלילי ה"קונצ'רטו דה קאמרה" שלו, יצירה לכנור ותשעה כלי נגינה נוספים. עם כל אופיו השונה מיצירותיו הקודמות, מהווה ה"קונצ'רטו דה קאמרה" המשך הגיוני והכרחי בדרכו של בוסקוביץ.

כלל יצירתו של בוסקוביץ משתרע משירים שהיכו שרשים בעם, דרך יצירות לפסנתר, מוסיקה קאמרית, ועד ליצירות סימפוניות ואופראיות.

תהיה צורת היצירה אשר תהיה ויהיה היקפה זעיר או בעל מימדי ענק — תמיד משתלב בה ההגיון המוסיקלי עם היסוד הרגשי-אנושי, שהוא מקור ואב לכל ביטוי אמנותי.

יצירותיו של בוסקוביץ שייכות ליצירות החדשות, המור-כחות, שאין צורך ב"שבירת גשרים", בניתוק קשרים עם כל שהיה חשוב, כדי "לצעוד עם הזמן"; הן מושרשות בזמנן ובסביבתן, דווקא יחוד זה הוא המקנה להן את מקומן הנכבד בין יצירות זמננו.

מצאה של משפחת אוריה אלכסנדר בוסקוביץ מן העיירה הצ'כית בוסקוביץ, במורביה, למשפחה קמו במרוצת הדורות

יקצר כאן המקום מלהתעכב על בוסקוביץ המורה-האמן, ממיסדי האקדמיה הישראלית למוסיקה בתל-אביב ומעמודי התווך שלה, אשר האציל עליה מרוחו במשך כל שנות עבודתו בה. נמסור רק, כי בין תלמידיו הרבים נמנים כאלה, אשר שםם הולך לפנייהם בארץ ומחוצה לה.

אלכסנדר אוריה בוסקוביץ, האדם אנין-הנפש ורגיש-ההלח-כות צמא-הידע ומוקיר, הלך מאתנו כשהיוך של חדות יצירה דמיונית נסוך על פניו, יצירה, אשר צליליה הגנוזים ישמשו מקור-תהיה לא-אכזב לנו, לתלמידיו וידידיה, שקשרו את חייהם בגורלה של המוסיקה בישראל.

יהי זכרו ברוך לעד!

ד"ר. שמואלי